

Araştırma Makalesi/Research Article

Türkiye’de Gebelere Verilen Web Tabanlı Sağlık Eğitimleriyle İlgili Lisansüstü
Tezlerin İncelenmesi

Hüsne YÜCESOY¹ Nülüfer ERBİL²

*Investigation of Postgraduate Theses Related to Web-Based Health Education Provided to
Pregnant Women in Turkey*

ABSTRACT

Objective: This study was conducted to examine postgraduate theses regarding web-based health education given to pregnant women in Turkey.

Method: The population of the study consisted of studies scanned in the Council of Higher Education National Thesis Center in Türkiye database using the keywords " nurse and web and/or pregnant" between February and March 2023. In the screening, all postgraduate theses belonging to nursing departments and evaluating the effects of web-based education given to pregnant women were selected, regardless of the date range, and 7 postgraduate theses were included in the study.

Findings: The first thesis was published in 2006, 85.7% of the theses were at doctoral level, 71.42% were experimental, 28.57% were quasi-experimental, 71.4% were in the field of Obstetrics and Gynecology Nursing. It has been determined that web-based health education given to pregnant women positively affects the daily life activities of pregnant women, reduces postpartum smoking relapse, reduces the fear of birth, increases birth self-efficacy, and positively affects the birth process. Additionally, it has been found to be effective in improving pregnant women's diabetes management and self-care competencies, improving mother and baby health, and maternal bonding. It was found that it positively affected the development of healthy lifestyle behaviors of pregnant women with preeclampsia, improved their self-efficacy status and reduced prenatal stress levels, but did not contribute to neonatal outcomes.

Conclusion: It has been determined that web-based health education given to pregnant women is effective in protecting and improving the health of pregnant women.

Keywords: Pregnant women, nurse, postgraduate, technology, thesis, web-based, health education.

ÖZ

Amaç: Bu çalışma, Türkiye’de gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerine yönelik yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Çalışmanın evrenini Şubat-Mart 2023 tarihleri arasında, Türkiye’de Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında, “hemşire ve web ve/veya gebe” anahtar kelimeleri kullanılarak taranan çalışmalar oluşturmuştur. Taramada tarih aralığı gözetilmeksizin, hemşirelik anabilim dallarında yapılan ve gebelere verilen web tabanlı eğitimi değerlendiren tüm lisansüstü tezler seçilerek 7 lisansüstü tez çalışmaya dahil edilmiştir.

Bulgular: İlk tezin 2006 yılında yayımlandığı, tezlerin %85,7’sinin doktora düzeyinde olduğu, %71,42’inin deneysel, %28,57’sinin yarı deneysel yöntem kullanıldığı, %71,4’ünün Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği alanında yayımlandığı saptanmıştır. Gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitiminin, gebelerin günlük yaşam aktivitelerini olumlu yönde etkilediği, doğum sonu sigara relapsını azalttığı, doğum korkusunu azalttığı, doğum öz yeterliliğini arttırdığı ve doğum sürecini olumlu etkilediği belirlenmiştir. Gebelerin diyabet yönetimi ve öz bakım yeterliliklerini geliştirmede, anne ve bebek sağlığının geliştirilmesinde, maternal bağlanmada etkili olduğu bulunmuştur. Preeklampsili gebelerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmelerini, öz-etkililik yeterlik durumlarının iyileştirilmesini ve prenatal stres düzeylerinin azaltılmasını olumlu etkilediği ancak bebeklerin doğum şekli, kilosu, APGAR skoru ve beslenme durumlarını içeren neonatal sonuçlara katkı sağlamadığı bulunmuştur.

Sonuç: Gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitiminin gebelerin sağlığının korunmasında ve geliştirilmesinde etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gebe, hemşire, lisansüstü, teknoloji, tez, sağlık eğitimi, web tabanlı.

¹Corresponding author: Dr. Ordu Üniversitesi, Ordu. e-mail: husne_yucesoy@hotmail.com ORCID ID: 0000-0003-3987-0241

² Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, Ordu. e-mail: nerbil@odu.edu.tr; nuluferebil@gmail.com ORCID ID 0000-0003-3586-6237

Atıf/Citation: Yücesoy H, Erbil N.(2023). Türkiye’de gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimleriyle ilgili lisansüstü tezlerin incelenmesi. Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, 9 (3), 127-138.

Bu çalışma III. Uluslararası V. Ulusal Hemşirelik Tarihi Kongresi’nde bildiri olarak sunulmuştur.

EXTENDED ABSTRACT

Objective: Pregnancy, childbirth and puerperium can bring many risk factors in a woman's life. Antenatal care, birth and postnatal care are among the basic preventive services in the protection and development of maternal and infant health. Prenatal education is provided through individual or group education. However, in the last 20 years, the use of "e-health" has spread rapidly all over the world. Although many alternative education methods are used to promote healthy behaviors in pregnant women, women are increasingly turning to digital resources and the Internet, especially for information about pregnancy. With this study, in the field of nursing, the number of postgraduate theses written by providing web-based health education to pregnant women, the years they were published, the subjects on which training was given and whether these trainings were effective or not will be determined. It is thought that the results obtained will provide data for nursing research and shed light on the practices and research to be carried out in the field of nursing.

Method: In this retrospective descriptive study, regardless of the year interval, the database of the Council of Higher Education National Thesis Center in Türkiye was searched with the keywords "nurse and web". As a result of the scanning, a total of 167 theses, 73 of which were master's, 88 doctoral and 6 specialization in medicine, were reached between the years of 2006-2023. A total of 7 theses, including master's and doctoral theses made in the Nursing Departments and whose participants were pregnant women, were included in the study.

Findings: It was determined that 14.3% of the theses were at the master's level, and 85.7% were at the doctoral level. It was determined that the first thesis (14.3%) was published in 2006, 28.6% in 2018, 14.3% in 2019, and 42.8% in 2022. It was determined that all of the theses were experimental/semi-experimental according to the research method. It was determined that 71.4% of the theses were done in obstetrics and gynecology nursing, 28.6% in pediatrics and diseases nursing. As a result of the thesis studies, the web-based health education given to pregnant women positively affects the daily life activities of pregnant women, reduces postpartum smoking relapse, reduces fear of birth, increases birth self-efficacy and positively affects the birth process, improves diabetes management and self-care competencies of pregnant women, helps mothers

and children. It has been found that it has a positive effect in improving infant health, maternal attachment, improving healthy lifestyle behaviors of pregnant women with preeclampsia, improving self-efficacy efficacy and reducing prenatal stress levels, but it does not contribute to neonatal outcomes including delivery type, weight, APGAR score and nutritional status of babies.

Conclusions: It has been observed that the number of postgraduate theses on web-based-supported training given to pregnant women has increased significantly in recent years, most of them are at the doctorate level, are conducted using experimental methods, and are mostly in the field of Obstetrics and Gynecology Nursing. It has been determined in all theses that the web-based health education given to pregnant women has a positive impact on pregnant women. One of the roles of nursing is the educational role. Due to these roles, nurses should protect and develop the health of individuals and the society and gain the right health behaviors in order to improve them in case of illness. In the age of changing and developing technology, nurses can use web-based education as a support for standard face-to-face education in antenatal care training of pregnant women. Although it has been observed that the number of theses on providing web-based health education to pregnant women has increased in recent years, it is recommended to increase the number, conduct more randomized controlled studies on this subject, and use more web-based educational support in the education of pregnant women.

GİRİŞ

Gebelik, kadının yaşamında, psikolojik ve fizyolojik değişiklikler meydana getiren, organların ve sistemlerin biyokimyasını ve anatomisini etkileyen doğal bir süreçtir (Can, Yılmaz, Çankaya ve Kodaz, 2019). Bu süreç fertilizasyon ile başlayarak doğuma kadar devam eden ve üç trimestere ayrılan 40 haftalık bir süreçtir. Her trimester, kadının ve ailesinin dünyaya gelecek bebek için hazırlandığı özel ve gelişimsel bir dönem olarak değerlendirilmektedir (Arslan, Okçu, Coşkun ve Temiz, 2019).

Gebelik, doğum ve lohusalık, kadın hayatında birçok risk faktörünü de beraberinde getirebilmektedir (Karkın, Sezer, Şen ve Duran, 2021). Gelişmekte olan ülkelerde gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde yaşanan önlenebilir sorunlar kadınların yaşam kalitesinde bozulmalara

neden olmaktadır. Ayrıca bu sorunlar nedeniyle anne ve bebek ölümleri meydana gelebilmektedir (Şayık, Arı, Kaya ve Kaya, 2019).–Anne-bebek sağlığının korunmasında ve geliştirilmesinde sunulan temel koruyucu hizmetler arasında doğum öncesi bakım, doğum ve doğum sonrası bakım yer almaktadır (Cirban ve Özsoy, 2020). Kaliteli doğum öncesi bakımın sağlanması, gebelik ve doğum sonuçlarını iyileştirmede en etkili faktördür. Doğum öncesi bakımın yetersizliği ya da yokluğu ise gebelerde düşüklere, sezaryene eğilime, doğum sonrası depresyona ve ruhsal bozukluklara, annelik rolünü kabullenmede güçlüklerle, bebeğe yönelik olumsuz duygulara ve emzirme başarısızlıklarına neden olmaktadır (Mousavi ve Amiri Farahani, 2022). Doğum öncesi bakımın amacı, anne ve bebek sağlığını korumak ve geliştirmek, gebelikten önce var olan veya gebelik sırasında oluşan sağlık problemlerinin erken dönemde tanısının ve tedavisinin sağlanmasıyla fetal, neonatal, maternal morbidite ve mortalitenin azalmasını sağlamasıdır (Kıssal ve Kartal, 2019). Bu amaç doğrultusunda oluşturulan gebe bilgilendirme sınıflarında verilen eğitimlerle, anne adaylarının gebelik, doğum ve lohusalık dönemi ile ilgili bilgi sahibi olmaları, normal doğum eylemi, bilinçli doğum yapma, ağrı yönetimi ve annelik rollerini benimsemeleri konularında bilgi ve beceri kazandırılması hedeflenmektedir (Tok ve Sakallıoğlu, 2021).

Doğum öncesi eğitim bireysel veya grup eğitimi yoluyla verilmektedir. Ancak son 20 yılda “e-sağlık”ın kullanımı tüm dünyada hızla yayılmıştır. E-sağlık, sağlık hizmetlerinin internet/web tabanlı sistem ve bilgi teknolojisi aracılığıyla sunulmasıdır. E-sağlık, sağlık hizmetleriyle ilgili bilgilerin erişilebilirliğini ve rahatlığını arttırmaktadır (Tsai, Hsu, Hou ve Chang, 2018). Günümüzde insanların bir konu hakkında bilgi arayışları, internet kullanma amaçlarının başında gelmektedir. Özellikle sağlık alanında internetten bilgi arayışı giderek yaygınlaşmaktadır. Gebelik, sağlık alanında bilgi arayışının yüksek olduğu konuların başında yer almaktadır (Akyıldız ve Var, 2020).

Yüz yüze eğitim modeline alternatif olarak geliştirilen uzaktan eğitim; teknolojinin etkili kullanımı yoluyla eğitimi genişletmek/geliştirmek için kaynak ve bilgi paylaşımları yapılabilen organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Uzaktan eğitim yöntemlerinden biri olan web tabanlı eğitim ise bilgisayar ve internet

teknolojilerinin özelliklerinden yararlanılarak oluşturulan bir eğitim-öğretim programıdır (Pınar Bölüktaş, Özer ve Yıldırım, 2019). İnternet tabanlı eğitim, başta sağlık alanı olmak üzere çeşitli alanlarda eğitim materyalleri sağlamak ve kullanıcılarının kişilerarası etkileşim yoluyla deneyim alışverişinde bulunmalarına olanak sağlamaktadır (Mousavi ve Amiri Farahani, 2022). Web tabanlı eğitim sistemleri insanların zamandan, mekândan ve uzaklıktan bağımsız olarak eğitim görmesine imkân sağlamaktadır (Pınar Bölüktaş ve ark., 2019). Gebelerde sağlıklı davranışları teşvik etmek için pek çok alternatif eğitim yöntemi kullanılmasına rağmen, kadınlar özellikle gebelik ile ilgili bilgi edinmek için dijital kaynaklara ve internete giderek daha fazla yönelmektedir (Mousavi ve Amiri Farahani, 2022).

Lisansüstü tez çalışmaları, teorik bilginin ve uygulamanın bir araya getirilmesi ile oluşturulan bilimsel değeri yüksek ve sonuçlarının uygulamaya yansımaları bakımından da önemli çalışmalardır. Bu bağlamda hazırlanan bilimsel tezlerin analiz edilmesi, çalışılan konunun derinliği ve yaygınlığı ile ilgili bilgiler vermekte ve ilgili alanın genel görünümünü ortaya çıkarmaktadır (Karabey ve Karagözoğlu, 2021). Bu çalışma ile Türkiye’de hemşirelik alanında yayınlanan lisansüstü tezlerde gebelere web tabanlı sağlık eğitimi verilerek yapılan tezlerin sayısı, yılları hangi konularda eğitim verildiği ve bu eğitimlerin etkili olup olmadığı incelenecektir. Elde edilen sonuçların hemşirelik araştırmalarına veri oluşturacağı, hemşirelik alanında yapılacak uygulamalara ve araştırmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde Türkiye’de gebelere web tabanlı sağlık eğitim verilmesine yönelik lisansüstü tezlerin değerlendirildiği çalışmaya rastlanmamıştır. Bu kapsamda bu çalışma, Türkiye’de gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerine yönelik yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma soruları:

- Gebelere verilen web tabanlı eğitimlerin konuları nelerdir?
- Hemşireler tarafından gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerinin etkisini belirlemek amacıyla kullanılan ölçekler nelerdir?
- Hemşireler tarafından gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerinin sonuçları nelerdir?

YÖNTEM

Retrospektif tanımlayıcı tipte olan bu araştırmada, gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimleriyle ilgili yapılan lisansüstü tezleri belirlemek amacıyla, yıl aralığı gözetilmeksizin Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi veri tabanı üzerinde, “hemşire ve web ve/veya gebe” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Tarama sonucunda 2006-2023 yılları arasında yapılan 73 yüksek lisans, 88 doktora ve 6 tıpta uzmanlık tezi olmak üzere toplam 167 teze ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerin kronolojik sırayla incelenmesi sonucunda hemşirelik alanında yapılan ancak katılımcıları gebeler olmayan 133 tez ve hemşirelik alanı dışında yapılan 27 tez dışlandıktan sonra Hemşirelik Anabilim Dallarında yapılan ve katılımcıları gebelerden oluşan yüksek lisans ve doktora tezlerini içeren toplam 7 tez çalışma kapsamına alınmıştır (Şekil 1). Literatür taraması Şubat-Mart 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Dahil Edilme Kriterleri

- Teze tam metin olarak erişilmesi,
- Hemşirelik anabilim dalında yapılmış olması,
- Katılımcıların gebelerden oluşması,
- Web tabanlı eğitim yönteminin kullanılmış olması,

Dışlama Kriterleri

- Teze sadece özet olarak erişilmesi,
- Hemşirelik anabilim dalından farklı bir anabilim dalında yapılmış olması,
- Katılımcıların gebe olmaması,

- Web tabanlı eğitimden farklı yöntem kullanılmış olması.

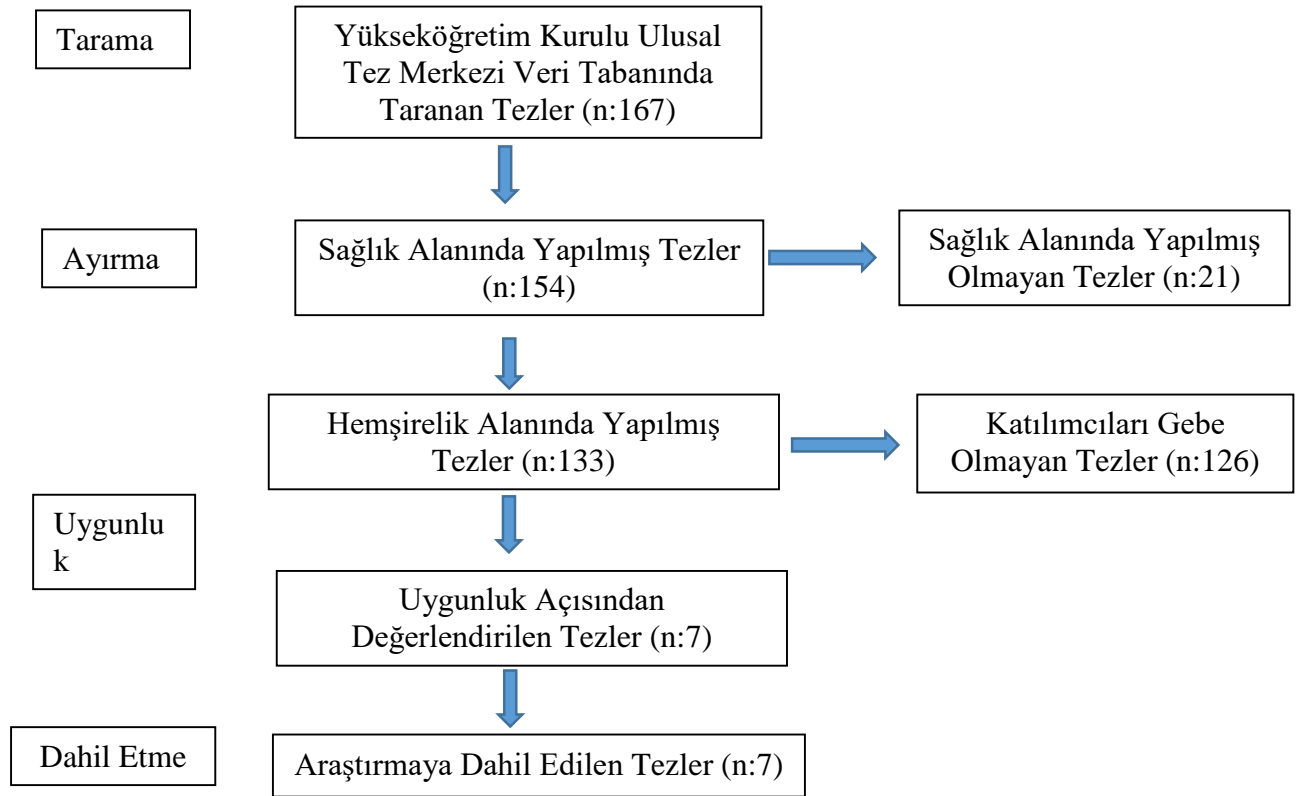
Verilerin Çekilmesi

Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen veri çekme aracı ile tezin yazarı, yayın yılı, türü, amacı, yöntemi, örneklem büyüklüğü ve sonuçları olarak özetlenmiştir (Tablo 2). Verilerin çekilmesi işlemi, ilk araştırmacı tarafından bağımsız olarak yapıldıktan sonra ikinci araştırmacı tarafından kontrol edilmiştir.

Tezlerin Metodolojik Kalitesinin Değerlendirmesi

Bu araştırmaya dahil edilen tezlerden deneysel yöntem kullanılanların metodolojik kalitesi, Joanna Briggs Institute tarafından yayınlanan 13 maddeli kontrol listesi ile, yarı deneysel yöntem kullanılanların metodolojik kalitesi, Joanna Briggs Institute tarafından yayınlanan 9 maddeli kontrol listesi ile değerlendirilmiştir (Tufanaru, Munn, Aromataris, Campbell and Hopp, 2017a; Tufanaru, Munn, Aromataris, Campbell and Hopp, 2017b). Kontrol listesinde bulunan her bir madde “evet, hayır, belirsiz ve uygulanmaz” şeklinde değerlendirilmektedir. Kalite puanı hesaplaması yazarlar tarafından yapılarak her tez için kalite puanlarının ortalaması alınmıştır. Tezler için saptanan değerlendirme Tablo 2’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın PRISMA akış diyagramı

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizinde sayı ve yüzde içeren tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Çalışma için incelenen lisansüstü tezlerin tamamına, erişime açık olan YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılabildiğinden Etik Kurul izni alınmamıştır.

BULGULAR

Bu araştırma kapsamında, dahil edilme kriterlerine uyan 7 adet lisansüstü tez, çalışmaya alınmıştır.

Tezlerden %14,3’ünün (n:1) yüksek lisans, %85,7’sinin (n:6) doktora düzeyinde olduğu saptanmıştır. Tezlerin yayınlanma yıllarına göre incelendiğinde; gebelerde web tabanlı eğitime ilişkin ilk tezin (%14,3) 2006 yılında, %28,6’sının (n:2) 2018 yılında, %14,3’inin (n:1) 2019 yılında, %42,8’ünün (n:3) 2022 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Tezlerin araştırma yöntemine göre %71,42’inin (n:5) deneysel, %28,57’sinin (n:2) yarı deneysel türde olduğu saptanmıştır. Tezlerin yapıldığı anabilim dalları/programları incelendiğinde, tezlerin %71,4’ünün (n:5) Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği, %28,6’sının (n:2) Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği (n:1) anabilim dallarında yapıldığı belirlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Tezlerin Türlerine, Yayınlanma Yıllarına, Araştırma Yöntemine ve Anabilim Dalı/Programına Göre Dağılımı

Tez Türü	n	%
Yüksek Lisans	1	14,3
Doktora	6	85,7
Yayınlanma Yılı		
2006	1	14,3
2018	2	28,6
2019	1	14,3
2022	3	42,8
Araştırma Yöntemi		
Deneysel	5	71,42
Yarı Deneysel	2	28,57
Anabilim Dalı		
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği	2	28,6
Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği	5	71,4

Çalışmaya dahil edilen tezlerin yazarı, yayınlanma yılı, türü, amacı, yöntemi, örneklem büyüklüğü, sonuçları, kalite puanları ve tezlerde kullanılan ölçme araçlarına ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Araştırma kapsamına alınan tezler incelendiğinde; Yenal (2006) tarafından yarı deneysel olarak yapılan doktora tezinde, gebelik haftası 12.-26. haftalarda olan otuz iki gebeye web ortamında verilen gebe danışmanlığı ve gebe eğitim programının, gebelerin günlük yaşam aktiviteleri puanlarını arttırdığı bulunmuştur. Ayrıca gebelerin bu yöntemle aldıkları eğitimle ilgili olumlu görüşler bildirdikleri belirtilmiştir.

Çetinkaya (2018) tarafından yapılan randomize kontrollü tipteki doktora tezinde, gestasyonel diyabeti olan 23 gebeye diyabet yönetimine yönelik olarak gebeliğin 24. haftasından itibaren 14 hafta boyunca sağlanan web tabanlı hemşirelik danışmanlık hizmetinin, gebelerin diyabet yönetimini ve öz bakım yeterliliklerini geliştirmeleri konusunda etkili olduğu saptanmıştır.

Primipar gebelere web tabanlı eğitim verilmesinin bebek sağlığına, büyüme ve gelişimine, annelerin öz yeterlilik düzeyine etkisinin değerlendirilmesi amacıyla Sarı (2018) tarafından randomize kontrollü olarak yapılan doktora tezinde, gebelerin 33-37. haftalarında web sitesi üzerinden doğum sonrası üçüncü aya kadar uygulanan, içeriği Pender’in Sağlık Geliştirme Modeli çerçevesinde oluşturulan Teknoloji Temelli Bakım Programının, annenin ve bebeğin sağlığının geliştirilmesinde etkili olduğu bulunmuştur.

Rollas (2019) tarafından yapılan girişimsel klinik yarı deneysel tipteki yüksek lisans tezinde, gebeliğin üçüncü trimesterinde her hafta farklı bebek bakımı konuları olmak üzere üç hafta süreyle 31 gebe ile yürütülen web tabanlı bebek bakım eğitiminin, maternal bağlanma üzerine etkili olduğu bulunmuştur.

Yılmaz (2022) tarafından ön test- son test kontrol gruplu deneme modeli kullanılarak yapılan doktora tezinde, deney grubundaki 34 kadına gebelik döneminde transteoretik modele göre sigara bırakma müdahalesinde bulunulmuştur. Araştırmanın sonucunda ise bu müdahalenin doğum sonu sigara relapsını azalttığı saptanmıştır.

Yılmaz (2022) tarafından yapılan doktora tezi sonucunda; sağlığı geliştirme modeline dayandırılan web tabanlı destek programının, preeklampsi tanısı alan gebelerin sağlıklı yaşam biçimine yönelik davranışlarını geliştirmelerine, öz-etkililik yeterlik durumlarının iyileştirilmesine ve prenatal stres seviyelerinin azaltılmasına olumlu etki ettiği ancak bebeklerin doğum şekline, kilosuna, APGAR skoruna ve beslenme durumlarına yönelik neonatal sonuçlara katkı sağlamadığı belirlenmiştir.

Çelik (2022) tarafından yapılan randomize kontrollü tek kör deneysel tasarımlı doktora tezinde deney grubuna, haftada bir kez olmak üzere, toplam beş hafta bireysel Sağlık İnanç Modeli temelli olarak geliştirilen ve motivasyonel görüşme ile desteklenen web tabanlı doğum eylemine hazırlık programı uygulanırken, kontrol grubuna Sağlık İnanç Modeline dayalı geliştirilen web tabanlı doğum

eylemine hazırlık programı uygulanmıştır. doğum öz yeterliliğini arttırdığı ve doğum
Çalışmanın sonucunda ise primigravida kadınlara sürecini olumlu etkilediği belirlenmiştir.
uygulanan eğitimin doğum korkusunu azalttığı,

Tablo 2. Lisansüstü Tezlerde Kullanılan Yöntemlerin Özellikleri

Yazar (Yıl)	Türü	Amaç	Araştırma Yöntemi	Örneklem Sayısı	Veri Toplama Araçları	Sonuç	Kalite Puanları
Kerziban Yenal (2006)	Doktora Tezi	Web ortamında verilen gebe danışmanlığı ve eğitim programının, gebelerin günlük yaşam aktivitelerine olan etkisinin araştırılması	Yarı deneysel	32	Gebe ve Eşlerinin Sosyodemografik Özelliklerini, Gebelerin Minör Rahatsızlıklarını, Gebelerin Günlük Yaşam Aktivitelerini Belirlemek ve Yönteme İlişkin Görüş ve Önerilerini Saptamak Amacıyla Araştırmacı Tarafından Geliştirilen Dört Ayrı Form	Gebelere verilen bireysel danışmanlık ve 7 haftalık standart eğitimin gebelerin günlük yaşam aktivitelerini olumlu etkisinin olduğu bulunmuştur.	Evet: 5 Hayır: 4
Şahika Şimşek Çetinkaya (2018)	Doktora Tezi	Gestasyonel diyabeti olan kadınlara diyabet yönetimi konusunda sağlanan web tabanlı danışmanlık hizmetinin etkinliğinin belirlenmesi	Randomize kontrollü müdahale çalışması	Müdahale: 23 Kontrol:22	Tanıttıcı Özellikler Formu, Gestasyonel Diyabetes Mellitus İlişkin Bilgi Testi, Fiziksel Aktivite Günlüğü, Beslenme Günlüğü, Perinatal Dönem Anne ve Yenidoğan Takip Formu, Memnuniyet Formu	Hemşire tarafından gestasyonel diyabetli kadınlara verilen web tabanlı danışmanlık hizmetinin, gebelerin diyabet yönetimini ve öz bakım yeterliliklerini geliştirmeleri üzerine etkili olduğu bulunmuştur.	Evet: 8 Hayır: 5
Çiğdem Sarı (2018)	Doktora Tezi	Araştırma primipar annelere verilen web tabanlı eğitimin bebeğin büyüme ve gelişimine, bebeğin sağlığına ve annelerin öz yeterlilik düzeyi üzerine etkisinin değerlendirilmesi	Randomize kontrollü çalışma	Girişim:35 Kontrol:36	Aile Tanıttıcı Veri Formu, Bebek İzlem Formu, Ebeveyn Öz yeterlik Ölçeği, Denver II Gelişimsel Tarama Testi, LACTH Emzirme Aracı, Sağlığı Geliştirme Planı Süreç Değerlendirme Formu ve Web Tabanlı Bakım Programı Süreç Değerlendirme Formu	Primipar gebelere verilen teknoloji temelli bakım programının anne ve bebek sağlığının geliştirilmesinde etkili olduğu bulunmuştur.	Evet: 9 Hayır: 4
Buket Genç Rollas (2019)	Yüksek Lisans Tezi	Üçüncü trimesterde olan gebelere verilen web tabanlı bebek bakım eğitiminin, doğum sonu maternal bağlanma seviyelerine etkisinin incelenmesi	Girişimsel klinik yarı deneysel	Deney:31 Kontrol:23	Kişisel Bilgi Formu, Bebek Bakımına İlişkin Bilgilerini Saptamak Amacıyla Oluşturulan Soru Formu (Ön Test – Son Test Soruları), Maternal Bağlanma Ölçeği	Primipar gebelere verilen web tabanlı bebek bakım eğitiminin, anne-bebek bağlanması üzerine etkili olduğu belirlenmiştir.	Evet: 7 Hayır: 2

Semra Yılmaz (2022)	Doktora Tezi	Gebelikte web tabanlı transteoretik modele göre verilen sigara bırakma müdahalesinin doğum sonu sigara relapsına etkisinin belirlenmesi	Ön test-son test kontrol gruplu deneme modeli	Deney:34 Kontrol:36	Katılımcı Tanıtım Formu, Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi, Değişim Aşamalarının Sınıflandırılması Ölçeği, Davranış Değiştirme Süreci Ölçeği, Öz Etkililik Ölçeği/Teşvik Eden Faktörler Ölçeği, Karar Denge Ölçeği	Gebelere web tabanlı transteoretik modele göre uygulanan sigara bırakma müdahalesinin doğum sonu sigara relapsını azalttığı bulunmuştur.	Evet: 8 Hayır: 5
Büşra Yılmaz (2022)	Doktora Tezi	Preeklampsi tanısı alan gebelerde sağlıklı geliştirme modeline dayalı web tabanlı destek programının anne ve bebek sağlığı üzerine etkisinin belirlenmesi	Randomeize kontrollü deneysel	Web destek:41 Kontrol: 41	Katılımcı Tanıtım Formu, Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Ölçeği, Öz-Etkililik Yeterlik Ölçeği, Prenatal Distres Ölçeği, Sistem Kullanılabilirlik Skalası, Gebenin Kendi Kendini İzleme Formu, Postpartum Değerlendirme Formu	Sağlığı geliştirme modeline dayalı web tabanlı destek programının preeklampsi tanısı alan gebelerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmelerine, öz-etkililik yeterliliğinin iyileştirilmesine ve prenatal stres seviyelerinin azaltılmasına olumlu etki ettiği görülürken, bebeklerin doğum şekline, kilosuna, APGAR skoruna ve beslenme durumları gibi neonatal sonuçlara katkı sağlamadığı bulunmuştur.	Evet: 7 Hayır: 6
Birnur Yeşildağ Çelik (2022)	Doktora Tezi	Sağlık İnanç Modeli temelli geliştirilen ve motivasyonel görüşme ile desteklenen web tabanlı doğum eylemi hazırlık programının, primigravidalarda doğum korkusuna, doğum öz yeterliliğine ve doğum süreci üzerine etkisinin belirlenmesi	Randomeize kontrollü tek kör deneysel	Deney:37 Kontrol:36	Ön Değerlendirme Formu, Durumluluk Anksiyete Ölçeği, Edinburgh Doğum Sonrası Depresyon Ölçeği, Kişisel Bilgi Formu, Doğum Sağlık İnanç Ölçeği, Wijma Doğum Beklentisi /Deneyimi Ölçeği A (W-DEQ A), Doğum Eyleminde Öz Yeterlilik Ölçeği Kısa Versiyonu, Wijma Doğum Beklentisi/ Deneyimi Ölçeği B (W-DEQ B), Doğum Süreci Değerlendirme Formu	Sağlık İnanç Modeli temelli geliştirilen ve motivasyonel görüşme ile desteklenen web tabanlı doğum eylemi hazırlık programının, primigravidalarda doğum korkusunu azalttığı, doğum öz yeterliliğini arttırdığı ve doğum sürecini olumlu etkilediği saptanmıştır.	Evet: 10 Hayır: 3

TARTIŞMA

Bu çalışma, Ulusal Tez Merkezinde yer alan, Türkiye’de gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerine yönelik yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılmıştır.

Bu çalışmaya dahil edilen tezlerin çoğunun doktora düzeyinde olduğu ve sayılarının son yıllarda arttığı görülmüştür. Hemşirelik bakım uygulamalarına dayalı olan deneysel/yarı deneysel çalışmalar daha çok doktora düzeyinde gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda sağlık alanında eğitime yaklaşımın değişmesi, mobil teknolojinin kullanımının artması bireylerinde bu değişime uyumunu gerektirmiştir (Ulupınar ve Toygar, 2020). Bireylerin uyumu ile birlikte teknolojiye ve bilgiye erişimin giderek kolaylaşmasının, bu alanda yapılan çalışmaların artmasına katkı sağlamış olabileceği düşünülmektedir.

Randomize kontrollü çalışmalar, hemşirelik uygulamalarında kanıta dayalı uygulamalarda en sık kullanılan çalışmalar arasında yer almaktadır. Çalışmada incelenen tezlerin çoğunluğunda deneysel yöntem kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum, konuya ilişkin kanıta dayalı tezlerin yeterli olduğunu göstermektedir.

Çalışmada yer alan lisansüstü tezlere bakıldığında tezlerin Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği ile Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği anabilim dallarında yapıldığı görülmüştür. Gebeliğin kadın hayatında fizyolojik ve psikolojik değişikliklere, organların ve sistemlerin etkilenmesine neden olduğu, anne ve bebekle ilgili birçok riski beraberinde getirdiği göz önünde bulundurulduğunda, diğer anabilim dallarında da gebelere web tabanlı sağlık eğitimi verilmesine yönelik tez çalışmaları yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Bu çalışmada incelenen tezlerde, gebelere verilen web tabanlı eğitimin, gebelerin günlük yaşam aktivitelerini olumlu yönde etkilediği (Yenal, 2006), gebelerin diyabet yönetimi ve öz bakım yeterliliklerini geliştirmede (Çetinkaya, 2018), anne ve bebek sağlığının geliştirilmesinde (Sarı, 2018), maternal bağlanmada (Rollas, 2019) olumlu etkisinin olduğu, doğum sonu sigara relapsını azalttığı (Yılmaz, 2022), preeklampsi tanısı alan gebelerin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarını geliştirmelerine, öz-etkililik yeterliliğinin iyileştirilmesine ve prenatal stres seviyelerinin azaltılmasına olumlu etki ettiği

(Yılmaz, 2022), primigravidalarda doğum korkusunu azalmasına, doğum öz yeterliliğinin artmasına ve doğum sürecine olumlu etkilerinin olduğu (Çelik, 2022) görülmüştür. Literatürde bu çalışmanın bulguları ile uyumlu olarak gebelere verilen web tabanlı eğitimin olumlu etkilerinin olduğunu bildiren çalışmalar bulunmaktadır (Tsai ve ark., 2018; Carolan-Olah ve Sayakhot, 2019; Mousavi ve Amiri Farahani, 2022). Tayvan’da Tsai ve ark. (2018) tarafından yapılan bir çalışmada, ikinci trimesterde olan gebelerden deney grubuna web tabanlı doğum öncesi bakım eğitimi, kontrol grubuna ise yüz yüze doğum öncesi bakım eğitimi verilmiştir. Çalışmanın sonucunda, web tabanlı eğitimin deney grubundaki kadınların, gebelik stresini önemli ölçüde azalttığı, öz-yeterliliklerini geliştirdiği ve doğum öncesi bakımdan memnuniyetlerini arttırdığı belirlenmiştir. Avustralya’da yapılan bir çalışmada gestasyonel diabetes mellituslu gebelerin web tabanlı eğitim ve yüz yüze verilen gestasyonel diabetes mellitus eğitimi sonuçlarının karşılaştırıldığı çalışmada, doğum sonrası 12. haftada kontrol grubuna kıyasla müdahale grubunda daha fazla sayıda gebenin kilo verdiği, oral glikoz tolerans testi için başvurduğu ve glisemik düzeylerinin düştüğü belirlenmiştir. Aynı çalışmada web tabanlı eğitimin maternal kan basıncı ve bebek doğum ağırlığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı saptanmıştır (Carolan-Olah ve Sayakhot, 2019). Mousavi ve Amiri Farahani (2022) tarafından İran’da, 20 ila 37. haftalarında olan iki ayrı gruptaki gebelere sanal ve yüz yüze olmak üzere iki yöntem kullanılarak doğuma hazırlık konusunda aynı içeriğe sahip eğitim verilmiştir. Çalışma sonucunda gebelerin sanal grubun doğuma hazırlık eğitiminden ve eğitim içeriğinin sunulma biçiminden memnuniyetinin yüz yüze eğitim grubuna göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bu çalışmaların aksine Tip 1 diyabetli gebelerin web tabanlı destek ve standart bakım alan grup ile standart bakım alan grup olmak üzere iki gruba ayrıldığı bir çalışmada doğumdan 6 ay sonra iki grup arasında genel iyilik hali ve diyabet yönetiminin öz-etkililiği açısından anlamlı bir fark olmadığı belirlenmiştir (Linden, Berg, Adolfsson ve Sparud-Lundin, 2018). Gebeliği 18 haftanın altında olan kadınların katıldığı bir çalışmada gebeler standart bakım alan kontrol grubu ve standart bakıma ek olarak beslenme ile ilgili web sitesine özel erişim sağlayan müdahale grubu olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Çalışma sonucunda, müdahale grubundaki gebelerin

yüksek düzeyde internet erişimine sahip olmasına ve dijital içeriğin kadınların tercihlerini karşılayacak şekilde özelleştirilmesine rağmen web sitesine tekrar girişi sürdürmedikleri, tekrar girişin %33,9 oranında olduğu, gebelerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda herhangi bir iyileşme sağlamadığı, ayrıca gebelerin gestasyonel diabetes mellitus tanısı almalarında, acil sezaryen oranlarında ve bebeklerini emzirme oranlarında gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı, yenidoğanın doğum ağırlığı ve baş çevresi ölçülerini etkilemediği bulunmuştur (Kennedy ve ark., 2019). Abuidhail, Mrayan ve Jaradat (2019) tarafından Ürdün'de yapılan çalışmada, üçüncü trimesterde olan gebelere verilen web tabanlı emzirme eğitimi sonucunda, deney ve kontrol grubunun bebek besleme bilgi ve tutumları ile emzirme öz yeterliliklerinin farklı olmadığı bulunmuştur. İnternet kullanımının artması ve bireylerin internetten bilgiye erişiminin kolaylaşması sebebiyle standart doğum öncesi bakım alan kontrol gruplarındaki gebelerin de kendi imkanlarıyla internet kullanarak ek ve tekrarlı bir şekilde bilgiye erişmiş olabilecekleri düşünülmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmanın sınırlılıkları, Türkiye'de YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanında olan ve hemşirelik anabilim dalında yapılan tezlerin çalışmaya dahil edilmiş olmasıdır.

SONUÇ

Gebelere verilen web tabanlı-destekli eğitimlere yönelik yapılan lisansüstü tezlerin sayısının son yıllarda önemli oranda artış gösterdiği, çoğunun doktora düzeyinde olduğu, deneysel yöntem kullanılarak yapıldığı ve daha çok Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği alanında yapıldığı görülmüştür. Tezlerin tamamında gebelere verilen web tabanlı sağlık eğitimlerinin gebeleri olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir.

ÖNERİLER

Değişen ve gelişen teknoloji çağında hemşireler gebelerin doğum öncesi bakım eğitimlerinde web tabanlı eğitimi, standart yüz yüze eğitime destek olarak kullanabilirler. Bu kapsamda web tabanlı eğitimlerin, kurumlar tarafından verilen doğum öncesi bakıma, gebe bilgilendirme sınıflarına ve gebe okullarına entegre edilmesi ile çok sayıda gebeye ulaşım sağlanabilir. Böylece, gebelerin uygun oldukları zaman ve mekânda, bu eğitimlere erişerek doğum öncesi bakıma aktif katılmaları sağlanabilir. Hemşireler, web tabanlı eğitim

programı hazırlanmasında sorumluluk alabilir, gebelerin web tabanlı eğitim programlarına katılmalarında teşvik ederek anne-bebek sağlığının korunması ve geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca hemşirelerin ve gebelerin bu yöntemi kullanmaya teşvik edilmesi, web tabanlı eğitim kullanılarak yapılan araştırmaların sayısının artırılması önerilir.

Araştırmanın Etik Yönü/ Ethics Committee Approval: Çalışma için incelenen lisansüstü tezlerin tamamına, erişime açık olan YÖK Ulusal Tez Merkezi veri tabanından ulaşılabildiğinden Etik Kurul izni alınmamıştır.

Hakem/Peer-review: Dış hakem değerlendirmesi.

YazarKatkısı/AuthorContributions:

Fikir/kavram: HY, NE;; Tasarım: HY, NE; Danışmanlık: NE; Veri toplama: HY, NE;; Veri İşlem: HY, NE; Analiz ve/veya Yorum: HY, NE;; Kanak tarama: HY; Makalenin Yazımı: HY, NE; Eleştirel inceleme: NE

Çıkar çatışması/Conflict of interest: Araştırmacılar herhangi bir çıkar çatışması belirtmemişlerdir.

Finansal Destek/Financial Disclosure: Bu araştırma için finansal destek alınmamıştır.

KAYNAKLAR

- Abuidhail, J., Mrayan, L., & Jaradat, D. (2019). Evaluating effects of prenatal web-based breastfeeding education for pregnant mothers in their third trimester of pregnancy: Prospective randomized control trial, *Midwifery*, 69, 143-149 <https://doi.org/10.1016/j.midw.2018.11.015>
- Akyıldız, D., ve Var, H. S. (2020). Türkiye’de gebelikle ilgili web sitelerinin özelliklerinin incelenmesi, *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 7(4), 252-256.
- Arslan, S., Okçu, G., Coşkun, A. M., ve Temiz, F. (2019). Kadınların gebeliği algılama durumu ve bunu etkileyen faktörler, *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(1), 179-192. DOI: [10.17681/hsp.432333](https://doi.org/10.17681/hsp.432333)
- Can, R., Yılmaz, S. D., Çankaya, S., ve Kodaz, N. (2019). Gebelikte yaşanan sorunlar ve yaşam kalitesi ile ilişkisi, *Sağlık ve Toplum*, 29(2), 59-64.
- Carolan-Olah, M., & Sayakhot, P. (2019). A randomized controlled trial of a web-based education intervention for women with gestational diabetes mellitus, *Midwifery*, 68, 39-47. <https://doi.org/10.1016/j.midw.2018.08.019>
- Cirban, E., ve Özsoy, S. (2020). Gebelikte bilgi ihtiyacının karşılanmasında internetin rolü, *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 29(5), 351-360.
- Çelik, B. Y. (2022). Sağlık İnanç Modeline Dayalı Geliştirilen ve Motivasyonel Görüşme ile Desteklenen Web Tabanlı Doğum Eylemine Hazırlık Programının Primigravida Kadınlarda Doğum Korkusu, Doğum Öz Yeterliliği ve Doğum Süreci Üzerine Etkisi. (Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Çetinkaya, Ş. Ş. (2018). Gestasyonel Diyabetli Kadınlara Diyabet Yönetimine İlişkin Hemşire Tarafından Verilen Web Tabanlı Danışmanlık Hizmetinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gerrish, K., Lacey, A. (2010). *The Research Process in Nursing*. (6. bs.) London: Wiley-Blackwell. S: 79-92,188-198, 284-302.
- Joanna Briggs Enstitüsü. (2017). Joanna Briggs Enstitüsü’nün JBI sistematik incelemelerinde kullanıma yönelik kritik değerlendirme araçları: nitel araştırmalar için kontrol listesi. *Adelaide: Joanna Briggs Enstitüsü*.
- Karabey, T., & Karagozöglü, Ş. (2021). Türkiye’de intramüsküler enjeksiyon uygulaması ile ilgili yapılmış lisansüstü hemşirelik tezlerinin incelenmesi, *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 181-191. <https://doi.org/10.51754/cusbed.908955>
- Karkın, P. Ö., Sezer, G., Şen, S., ve Duran, M. (2021). Gebe bilgilendirme sınıfının doğum şekline etkisi, *Kocaeli Tıp Dergisi*, 10(2), 156-159.
- Kennedy, R. A., Reynolds, C. M. E., Cawley, S., O’Malley, E., McCartney, D. M., & Turner, M. J. (2019). A web-based dietary intervention in early pregnancy and neonatal outcomes: a randomized controlled trial, *Journal of Public Health*, 41(2), 371-378. <https://doi.org/10.1093/pubmed/fdy117>
- Kıssal, A., ve Kartal, B. (2019). Bir üniversite hastanesinde doğum yapan kadınların doğum öncesi bakım içeriğinin değerlendirilmesi, *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(1), 35-41.
- Linden, K., Berg, M., Adolfsson, A., & Sparud-Lundin, C. (2018). Person-centred, web-based support in pregnancy and early motherhood for women with Type 1 diabetes mellitus: a randomized controlled trial, *Diabetic Medicine*, 35(2), 232-241. <https://doi.org/10.1111/dme.13552>
- Mousavi, S. R., & Amiri Farahani, L. (2022). Effectiveness of virtual and in-person methods of education on pregnant women’s satisfaction with childbirth preparation classes: a pilot study, *Journal of Client-centered Nursing Care*, 8(4), 253-264. DOI: [10.32598/JCCNC.8.4.253.3](https://doi.org/10.32598/JCCNC.8.4.253.3)
- Pınar Bölüktaş, R., Özer, Z., ve Yıldırım, D. (2019). Web tabanlı eğitimin sağlık alanında kullanılabilirliği, *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(11), 197-207.
- Rollas, B. G. (2019). Gebeliğin Üçüncü Trimestrinde Olan Annelere Verilen Web Tabanlı Bebek Bakım Eğitiminin Doğum Sonrası Anne- Bebek Bağlanma Düzeylerine Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.
- Sarı, Ç. (2018). Teknoloji Temelli Programla Hemşirelik Bakımı Vermenin Anne Öz Yeterliliği ve Bebek Sağlığına Etkileri. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şayık, D., Arı, S., Kaya, Y., ve Kaya, E. (2019). Gebe eğitiminin anne ve babanın anksiyete, depresyon düzeylerine etkisi, *Osmangazi Tıp Dergisi*, 41(1), 23-30.
- Tok, A., ve Sakallıoğlu, H. (2021). Gebe okulları doğum korkusunu azaltmada etkili bir uygulama

- mıdır?, Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 11(1), 52-56.
- Tsai, Y. J., Hsu, Y. Y., Hou, T. W., & Chang, C. H. (2018). Effects of a web-based antenatal care system on maternal stress and self-efficacy during pregnancy: A study in Taiwan, *Journal of Midwifery & Women's Health*, 63(2), 205-213. <https://doi.org/10.1111/jmwh.12685>
- Tufanaru, C., Munn, Z., Aromataris, E., Campbell, J., and Hopp, L. (2017a). Explanation for the critical appraisal tool for RCTs with individual participants in parallel groups. In E. Aromataris & Z. Munn (Eds.). *Joanna Briggs Institute reviewer's manual*. The Joanna Briggs Institute (pp. 1-9).
- Tufanaru, C., Munn, Z., Aromataris, E., Campbell, J., and Hopp, L. (2017b). Explanation for the critical appraisal tool for Quasi-Experimental Studies (experimental studies without random allocation). In E. Aromataris & Z. Munn (Eds.). *Joanna Briggs Institute reviewer's manual*. The Joanna Briggs Institute (pp. 1-7).
- Ulupınar, F., ve Toygar, Ş. A. (2020). Hemşirelik eğitiminde teknoloji kullanımı ve örnek uygulamalar. *Fiscaoeconomia*, 4(2), 524-537.
- Yenal, K. (2006). Web Ortamında Yapılan Gebe Eğitim Programının Gebelerin Günlük Yaşam Aktivitelerine Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Yılmaz, S. (2022). Gebelikte Web Tabanlı Transteoretik Modele Göre Verilen Sigara Bırakma Müdahalesinin Doğum Sonu Sigara Relapsına Etkisi. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yılmaz, B. (2022). Preeklampsili Gebelerde Sağlığı Geliştirme Modeline Temellendirilmiş Web Tabanlı Destek Programının Etkinliği. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.